Ako Hitler „dokopal“ Tisa k vyhláseniu samostatnosti :)

Článok z denníka Pravda. Publikovaný 14. marca 2014.

Už 75 rokov uplynie od vzniku Slovenského štátu či prvej Slovenskej republiky. Ani značný časový odstup však neodstránil viaceré otázniky, ktoré dodnes rozdeľujú spoločnosť a naďalej živia spory nielen medzi politikmi, ale aj historikmi. Slovo má preto Valerián Bystrický z Historického ústavu SAV, ktorý patrí medzi uznávaných odborníkov na túto problematiku.

Keď čítame niektoré novšie historické štúdie o vzniku Slovenského štátu, nadobudneme chvíľami dojem, že to bolo vlastne nechcené a navyše predčasne narodené dieťa...

Ale bolo to tak.

Až do posledných dní ten štát nechcel dokonca ani Jozef Tiso a musel ho k nemu priam „dokopať“ sám Adolf Hitler! Tiso mal pôvodne inú predstavu o získaní slovenskej štátnosti?

Nikde som zatiaľ nenašiel dôkaz o tom, že by sa Tiso do 14. marca 1939 jednoznačne vyjadril „utvoríme nezávislý štát“. Vždy hovoril o "slovenskej štátnosti v rámci republiky“. Áno, čo sa týka perspektívy, tak občas čosi naznačoval – „keď si to tu vybudujeme, pôjdeme ďalej“, ale nie viac.

Prečo bol taký opatrný?

Ako kňaz mal zrejme aj morálne zábrany podporovať revolučné riešenie situácie.

Možno už dnes na základe historických výskumov odhadnúť, v akom časovom horizonte by vtedajšia slovenská reprezentácia vyhlásila samostatný štát, nebyť nátlaku hitlerovského Nemecka?

To je ťažká otázka. Ešte 6. marca 1939 prijala porada členov autonómnej vlády a snemu takýto záver: „Trvať na budovaní slovenského štátu evolučnou cestou a nevyhlásiť jeho ustanovenie hneď teraz.“

Pri jednej príležitosti však Tiso pripustil možnosť odtrhnutia Slovenska: vraj len čo Praha poruší dohody o slovenskej autonómii. Vyjadril sa tak počas rozhovoru s nacistickým ministrom zahraničia Joachimom von Ribbentropom 18. októbra 1938 v Mníchove.

Vieme však, že ani tzv. Homolov puč v noci z 9. na 10. marca 1939, keď ústredná československá vláda vyhlásila na Slovensku stanné právo a dala uväzniť niektorých radikálnych slovenských politikov, neprimal Tisa ísť na konfrontáciu s Prahou. Ako najvyšší funkcionár strany sa nepostavil na čelo odporu, ale odišiel do ústrania na svoju faru v Bánovciach. A keď o dva dni neskôr štátny tajomník Wilhelm Keppler žiadal z poverenia Hitlera počas rokovania v Bratislave Karola Sidora – v tom čase nového predsedu autonómnej vlády – aby ihneď vyhlásil samostatný štát, ten sa nepodvolil nátlaku.

Ako si to vysvetliť?

Pripomeňme si, že len päť mesiacov predtým podpísala ľudová strana s ďalšími politickými subjektmi Žilinskú dohodu a vyhlásenie požadujúce zákon o autonómii Slovenskej krajiny. „Ústavným prijatím tohto zákona bude štátoprávne postavenie Slovenska definitívne doriešené,“ zaviazali sa signatári vyhlásenia. O mesiac a pol sa tento zákon stal skutočnosťou. Tým sa otvorila cesta k prestavbe spoločného štátu Čechov a Slovákov na federáciu. Pre veľkú časť slovenského politického spektra jednoducho neprichádzala do úvahy vtedy ani neskôr iná alternatíva ako zachovanie spoločného štátu.

Je pravda, že politici ľudovej strany tajne vyjednávali v lete 1938 o autonómii Slovenska aj s predstaviteľmi Maďarska?

Tieto diplomatické sondáže sa začali už koncom roku 1937, trvali fakticky až do septembra 1938 a boli motivované najmä obavami z možnej agresie Nemecka voči Československu. Vo vojnovom konflikte by spoločný štát bol porazený a vznikala otázka, čo v takomto prípade bude so Slovenskom. Nevylučovalo sa, že by pripadlo ako "korisť“ Maďarsku.

Údajne sa na týchto sondážach zúčastnil aj Tiso?

Tiso sa tajne stretol s ministrom zahraničných vecí Maďarska Kálmánom Kányom na eucharistickom kongrese koncom mája 1938. Práve vtedy sa rozhovory dostali do novej polohy. Kánya ubezpečil Tisa, že maďarská vláda "je pripravená priznať Slovensku rozsiahlu autonómiu“. Tiso zasa tvrdil, že Slováci po odtrhnutí sa od Čechov "budú ochotní vytvoriť s Maďarskom štátny vzťah“. Maďarskí politici počas týchto rokovaní nikdy nešpecifikovali,

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

o akú autonómiu by malo ísť. Tiso požadoval samostatný výkonný úrad, osobitný parlament, používanie slovenského jazyka ako úradného, vlastný rozpočet.

Autonómia by sa vzťahovala na celé územie Slovenska?

S výnimkou oblastí obývaných prevažne maďarským obyvateľstvom, čiže tých, ktoré po Viedenskej arbitráži pripadli Maďarsku.

Tiso a spol. sa teda zriekali juhu Slovenska ešte pred Mníchovskou dohodou?

HSĽS bola skutočne jedinou politickou stranou, ktorá rokovala so zástupcami susedného štátu, resp. naznačovala im, že uvažuje o územných korekciách na úkor Slovenska, už v letných mesiacoch 1938. Napokon to Tiso a Sidor potvrdili aj poľskému veľvyslancovi v Prahe Kazimierzovi Papéemu, keď mu povedali, že rezignujú "na územné oblasti obývané maďarským obyvateľstvom".

Ako na ponuku a podmienky slovenskej strany reagovala Budapešť?

To sa dozvedáme najmä z poľských diplomatických zdrojov, ktoré mali informácie od Jánosa Esterházyho, poslanca za Zjednotenú maďarskú stranu v československom parlamente. Toho poverila maďarská vláda sprostredkovaním slovensko-maďarských rozhovorov. Podľa Esterházyho by Slovensko dostalo po pripojení k Maďarsku štatút podobný tomu, aký malo Chorvátsko v bývalom Uhorsku. Rozhovory však ustrnuli v druhej polovici septembra 1938 na mŕtvom bode v dôsledku prehnaných maďarských požiadaviek. Minister Kánya na ich okraj skonštatoval, že "Slováci sa správajú vlažne a dvojtvárne".

Ale neporušovali politici ľudovej strany týmito tajnými rokovaniami platné zákony Československej republiky?

Podľa niektorých historikov ich návrhy, predkladané vládam cudzích štátov, sa fakticky rovnali vlastizrade. Bolo v tom však aj veľa naivity, chaotickosti, neskúsenosti a nekoncepčného prístupu vo vzťahu k zahraničiu. Nikdy sa nestalo v slovenských dejinách, aby nejaký politický subjekt rokoval paralelne s tromi partnermi – Čechmi, Maďarmi a Poliakmi (prostredníctvom Papéeho) – súčasne o zásadných štátoprávnych otázkach. Bol to neobyčajne riskantný politický postup, ktorý sa mohol z hľadiska slovenských záujmov skončiť s veľmi problematickým výsledkom.

V októbri 1938 však získali Slováci autonómiu v rámci federatívneho Československa, čo uspokojilo aj značnú časť ľudovej strany, nie však jej radikálov. Kedy znovu vyrukovali s myšlienkou samostatného štátu?

Vojtech Tuka a Alexander Mach ju začali propagačne využívať od konca roku 1938. Od prelomu januára a februára 1939 ich v tom povzbudzovali aj prenikajúce správy o podpore Berlína pri vyhlásení samostatnosti.

Vie sa, ako chceli uskutočniť odtrhnutie Slovenska od Čiech?

Na rozdiel od umierneného krídla v HSĽS, ktoré videlo vzor v rozdelení Nórska a Švédska (a ukončení ich personálnej únie pokojnou cestou) v roku 1905, radikáli prikladali prvoradý význam mocenským prostriedkom. Počas puču chceli využiť Hlinkovu gardu a jej tzv. elitnú časť – Rodobranu. Po zásahu ústrednej vlády 9. marca 1939 však ich vedúce osobnosti skončili vo väzení.

V nasledujúcich dňoch sa v Bratislave konali manifestačné zhromaždenia za vyhlásenie samostatnosti a prišla sem už spomínaná Kepplerova misia s rovnakým poslaním. Prečo radikáli z HSĽS nevyužili príležitosť?

V Bratislave vtedy nebol nikto schopný riadiť pokus o prevrat. Z Viedne sa o to usiloval Ferdinand Ďurčanský v spolupráci s Jozefom Kirschbaumom. Aktívne vystupoval Karol Murgaš, ktorý naliehal na Sidora, aby vyhlásil samostatnosť.

Prečo Sidor 12. marca nesúhlasil, a Tiso o deň neskôr áno?

Sidora o to žiadal Keppler, ktorý bol štátnym tajomníkom pre zvláštne využitie. Mal síce poverenie Hitlera, ale bol to predsa len štátny úradník, ani nie minister. Zatiaľ čo s Tisom rokoval führer osobne, a to je niečo iné.

Prečo nacisti tak súrne potrebovali vyhlásenie samostatnosti Slovenska?

Aby Hitler mohol propagandisticky zdôvodniť a ospravedlniť agresiu. Aby okupáciu českých krajín mohol prezentovať ako vnútorný rozpad Československa a nemeckú agresiu vydávať za stabilizáciu pomerov v stredoeurópskom priestore.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

Nebolo by pre Hitlera jednoduchšie okupovať s českými krajinami zároveň aj Slovensko? Kto by mu v tom zabránil?

To malo aj isté historické zdôvodnenie. Čechy patrili kedysi do Svätej rímskej ríše, ale Slovensko nie. Hitler často opakoval, že nemá záujem o územie za Karpatmi. Navyše v tom čase mu zrejme ešte záležalo aj na medzinárodnom ohlase – čo povie na jeho agresiu svet.

Československo však potreboval zničiť stoj čo stoj?

Áno, lebo, ako sa zdôveril predtým Mussolinimu, ČSR mu viazala na hraniciach 40 divízií a on ich potreboval proti Francúzsku.

A tak Tiso dostal oficiálne pozvanie na návštevu Hitlera v poludňajších hodinách 13. marca 1939. Čo nasledovalo?

V Berlíne ho prijali so všetkými poctami náležiacimi hlave štátu. Na druhej strane mu však Ribbentrop a po ňom aj Hitler celkom otvorene a rázne povedali, že jedinou alternatívou pre Slovensko je vyhlásenie samostatnosti. Tradične pohrozili maďarským nebezpečenstvom a možnosťou rozdelenia Slovenskej krajiny.

Nakoľko to bolo reálne nebezpečenstvo? Podhodil by Hitler Slovensko, v prípade, že by Tiso ignoroval jeho ultimátum, horthyovskému Maďarsku?

V archívoch sa doteraz nenašlo nič také, čo by potvrdzovalo tento jeho zámer alebo na základe čoho by sme mohli usudzovať, čo by sa stalo v prípade odmietnutia. Berlín bol zrejme presvedčený, že svoje presadí a že Slovensko samostatnosť vyhlási. Bol o tom presvedčený aj na základe zistenia, že myšlienka samostatného štátu má na Slovensku dosť prívržencov.

Napokon Hitler nemusel Tisa dlho presviedčať. Dal mu jasne najavo, že Slovákov chce teraz využiť proti ČSR podobným spôsobom, ako predtým využil sudetských Nemcov?

Viac-menej áno, priebeh rozhovorov v Berlíne však ukázal, že predstavy Hitlera a Tisa o spôsobe riešenia situácie sa celkom nestotožňovali. Tiso odmietol vyhlásiť samostatný štát rozhlasom z Ríše, ako mu ponúkali. Nemám na to kompetencie, bránil sa. A požiadal vtedajšieho československého prezidenta Emila Háchu, aby zvolal na 14. marca 1939 Snem Slovenskej krajiny. Čiže zoči-voči Hitlerovi zvolil koncepciu, ktorá mala byť aspoň z formálneho hľadiska legálnym postupom.

Čo na to Hitler?

Hitler tento spôsob v zásade akceptoval. Jeho minister propagandy Joseph Goebbels si zapísal do denníka: „Žiadna revolúcia, všetko musí byť legálne s odkrytými kartami… Skoro tomu nemôžem ani uveriť, ide to až príliš hladko.“

Snem Slovenskej krajiny však nebol oprávnený prijímať ústavné zmeny a meniť ústavu.

Áno, preto to bol svojím spôsobom predsa len „revolučný“ akt, z formálneho hľadiska sa však všetko javilo ako legálny postup, lebo štát vyhlásili zvolení slovenskí poslanci.

Dr. Tiso u Adolfa Hitlera

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

Stalo sa tak na poludnie 14. marca, ako požadoval Hitler. Ako toto tajné zasadanie snemu prebiehalo?

V priebehu noci a rána sa v Bratislave zhromaždilo 57 z celkového počtu 63 poslancov. Pre atmosféru doby i samotného aktu bolo charakteristické, že na zasadnutí sa nenašiel nikto, kto by podal návrh na vyhlásenie samostatnosti. Dokonca to odmietol urobiť aj Tiso, ako vyplýva zo spomienok predsedu snemu Martina Sokola. Nakoniec návrh predniesol sám Sokol.

Ako znel návrh?

„Slovenská krajina vyhlasuje sa za samostatný a neodvislý Slovenský štát. Snem Slovenskej krajiny pretvára sa na zákonodarný snem Slovenského štátu."

Poslanci boli informovaní o tom, čo sa stalo deň predtým v Berlíne?

Vecnú informáciu o rozhovore s Hitlerom podal poslancom Tiso. Situáciu prezentoval ako možnosť voľby medzi samostatnosťou a okupáciou susednými štátmi.

Zmienil sa aj o tom, že nacisti chcú dostať nový štátny útvar do úplnej závislosti od Nemecka?

Nie, Nemcami požadované uzavretie „ochrannej" zmluvy na 25 rokov Tiso vôbec nespomenul.

Ako sa hlasovalo o návrhu?

Poslanci vyjadrili súhlas s utvorením samostatného štátu aklamáciou – povstaním.

Všetci boli za?

Návrh zákona o vzniku Slovenského štátu schválil snem jednomyseľne.

Ako to zdôvodnil vo svojom uznesení? Právom národa na sebaurčenie?

Zaujímavé, ale tento argument sa v prijatej deklarácii nepoužil ako primárny, viac sa v nej zdôrazňovalo historické právo: "Za slovenský štát bojovali Slováci od vekov, za samostatný slobodný život umierali a trpeli tisíce našich najlepších." V tomto duchu sa niesol aj večerný Tisov prejav v Slovenskom rozhlase.

Ani v deklarácii sa nič nehovorilo o účasti nacistického Nemecka a osobne Hitlera v celom procese vzniku štátu?

Nebola tam o tom ani zmienka. Nemecku to napokon vyhovovalo, zo zasadnutia snemu však do Berlína poslali len správu o vzniku štátu. Neposlali aj žiadosť o "ochranu", ako sa zaviazal Tiso v rozhovore s Ribbentropom. Vznikli z toho komplikácie, a nielen diplomatické.

Aký bol ohlas na rozhodnutie snemu doma? Skutočne sa na oslavu vyhlásenia samostatnosti Slovenska rozozvučali zvony kostolov?

V niektorých mestách áno, v iných nie. Verejnosť novú skutočnosť akceptovala, aj keď jej postoj bol kontroverzný. Nadšenie, sympatie sa miešali s apatiou a obavami o budúcnosť.

Postavil sa niekto otvorene proti?

Bývalí legionári, spisovatelia Janko Jesenský a Jozef Gregor Tajovský, ako aj Anton Granatier, generál Rudolf Viest a ďalší ôsmi signatári rozšírili v sneme memorandum, ktoré odsudzovalo vyhlásenie samostatnosti.

Ešte k legálnosti a legitimite vzniku Slovenského štátu. Už sme si povedali, že snem ako regionálny parlament nebol kompetentný rozhodovať o samostatnom ústavnom a medzinárodnoprávnom postavení Slovenska. On sám bol však legitímne zvolený?

Prísne vzaté nie, lebo vo voľbách v decembri 1938 sa volilo na základe jednotnej kandidačnej listiny. Mohli sa na ňu dostať iba tí Slováci, ktorých nomináciu schválila ľudová strana.

Čiže snem nebol zvolený demokraticky. A mohli sa jeho členovia rozhodovať slobodne? Jeden z nich, Pavol Čarnogurský, v memoároch spomína: „Otvorením snemu sa zniesla na poslanecké lavice ťažká, až dusivá nálada."

Nedostatok slobodnej vôle bol vážnym problémom aktu vyhlásenia samostatnosti. Právnici niečo také kvalifikujú ako konanie v stave krajnej núdze alebo z donútenia medzinárodnopolitickými okolnosťami. Tie sa sformovali v dôsledku Mníchovskej dohody, ktorá sa spätne hodnotí ako nulitná. Slovenský štát mohol vzniknúť a existovať jedine so súhlasom Hitlera, keďže to korešpondovalo s plánmi nacistického Nemecka, jeho politickými, ekonomickými a strategickými záujmami.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

Aký význam potom malo postupné uznanie Slovenského štátu takmer tromi desiatkami štátov?

Došlo tým k medzinárodnému potvrdeniu hraníc nového štátneho útvaru v stredoeurópskom priestore tak, ako ich určila Viedenská arbitráž (a ako sa koncom marca 1939 po tzv. malej vojne ďalej korigovali v prospech Maďarska).

Medzi štátmi, ktoré uznali samostatné Slovensko, bol aj Sovietsky zväz...

Pritom ľudová strana mala boľševizmus takpovediac v zuboch. Moskva a Berlín sa však náhle dohodli, uzavreli známy pakt Ribbentrop-Molotov a ľudácka propaganda začala hovoriť o spojení už nie boľševického, ale slovanského sveta s germánskym. No nielen to, Bratislava nadviazala s Moskvou diplomatické styky.

Ako by ste teda charakterizovali medzinárodné postavenie Slovenského štátu, premenovaného po čase na Slovenskú republiku?

Bolo napriek všetkému dosť labilné. Z hľadiska svojej vonkajšej suverenity bola vojnová Slovenská republika limitovaná už spomínanou „ochrannou" zmluvou s Nemeckom. Nový štát sa tak dostal do satelitného postavenia voči Berlínu. Po boku Veľkonemeckej ríše sa priamo vojensky angažoval v boji proti antihitlerovskej koalícii. A na sklonku vojny vládnuca garnitúra neurobila prakticky nič, aby zachovala štát, ktorý dostala od Hitlera vlastne do daru. Ničím neprispela k víťazstvu antihitlerovskej koalície, naopak, až do konca sa spoliehala na pomoc nacistického Nemecka.

V časti odbornej literatúry sa tento štát zvykne označovať aj ako „prvá Slovenská republika". Pri zrode jej modernej menovkyne po ďalšom rozdelení spoločného štátu Čechov a Slovákov začiatkom 90. rokov sa však už na ňu nedalo v ničom nadviazať. Prečo?

Nebolo to možné politicky a ideologicky, pretože teraz išlo už o demokratický, a nie totalitný štát. A nedalo sa nadväzovať ani teritoriálne. Slovenský štát v roku 1939 bol predsa okyptený o južné oblasti, ktoré pripadli Maďarsku. Hlavné však bolo to, že moderná slovenská politika sa jednoznačne dištancovala od dedičstva vojnového štátu.

Napriek tomu 14. marec 1939 naďalej rozdeľuje slovenskú spoločnosť. Dokedy ešte bude?

To ešte potrvá, hoci žijúcich pamätníkov tohto obdobia rýchlo ubúda prirodzeným spôsobom. V pamäti rodín aj širších spoločenstiev však pretrvávajú rozporné názory na príčiny vzniku „prvej" Slovenskej republiky a na život ľudí v nej. Často sú idealizované, ale s ľudskou pamäťou už to tak býva, že niečo prikrášľuje a na niečo zabúda.

Rozporné názory možno ešte pozorovať aj v súčasnej slovenskej historiografii. Jeden z vašich kolegov ich označuje ako „apologetický" a „prokurátorský" postoj historikov k „prvej" Slovenskej republike. Tie postoje sa, samozrejme, až diametrálne líšia...

Čoraz viac sa však presadzuje objektívny pohľad na udalosti spojené so vznikom Slovenského štátu. A čo sa týka sporov, tie predsa živia každú vedu, sú jej hybnou silou.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania